

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.27>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Соцький Артур Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри юриспруденції
(Чернівецький інститут Міжнародного
гуманітарного університету,
м. Чернівці, Україна)

У статті досліджуються питання щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні розглядається через призму дотримання засад кримінального провадження, зокрема таких як повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності тощо. Проаналізовано недоцільність вживання поняття кримінальне судочинство. В зв'язку з цим запропоновано за необхідне вживати термін «кримінальне провадження», а не «кримінальне судочинство», коли говоримо про заходи забезпечення безпеки осіб і відповідно пропонуємо внести зміни в чинні нормативно-правові акти, що регулюють питання безпеки осіб, зазначивши «заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні». Обґрунтовано позицію, що до кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні слід також включити заставодавця, включивши пункт д)² до ст. 2 Закону, оскільки така загроза може бути. Удосконаленню потребує весь перелік осіб, до яких можна застосувати заходи забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні, а саме доповнити такими суб'єктами як засуджений, заставодавець та особа, яка виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації.

Також в статті зазначено, що здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпеку осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні провадження знаходяться у провадженні Бюро економічної безпеки України або суду, забезпечує за їх рішенням відповідно орган служби безпеки, Державного бюро розслідувань, орган внутрішніх справ, орган Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України або орган

чи установа виконання покарань, слідчий ізолятор. Безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження. Запропоновано створити окремий підрозділ, який матиме оперативну автономію і не братиме участі в підготовці справи чи її розслідуванні та займатиметься виконанням заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Ключові слова: заходи безпеки кримінального провадження, засуджений, заставадавець, особа, яка виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, кримінальне судочинство, право на забезпечення безпеки.

ENSURING THE SAFETY OF PERSONS INVOLVED IN CRIMINAL PROCEEDINGS: SOME ASPECTS

Sotsky Artur Mikhailovich,
Doctor of Law, Professor,
Acting Head of the Department of Law
(Chernivtsi Institute of International
Humanities University, Chernivtsi,
Ukraine)

The article examines the issues of ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings. The issue of ensuring the safety of persons involved in criminal proceedings is considered through the prism of compliance with the principles of criminal proceedings, in particular such as respect for human dignity; ensuring the right to liberty and security of person; inviolability of the home or other property of a person; the secret of communication; non-interference in private life; inviolability of property rights, etc. The inexpediency of using the concept of criminal proceedings is analyzed. In this regard, it is suggested that it is necessary to use the term "criminal proceedings" and not "criminal proceedings" when we talk about measures to ensure the safety of persons and accordingly propose changes to existing regulations governing the safety of persons, noting measures to ensure the safety of persons involved in criminal proceedings. The position is substantiated that the mortgagor should also be included in the circle of persons entitled to ensure security in criminal proceedings, including item d)² to Art. 2 of the Law, as such a threat may be. The entire list of persons to whom measures to ensure the security of persons in criminal proceedings need to be improved, namely to supplement such entities as the convict, the mortgagor and the person who performs a special task to detect criminal activity of an organized group or criminal organization.

The article also states that the implementation of security measures is entrusted to the security service, the State Bureau of Investigation, law enforcement agencies, the National Police or the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, in which special units are created for this purpose. The security of persons taken under protection if criminal proceedings are pending before the Bureau of Economic Security of Ukraine or a court is provided by the Security Service, the State Bureau of Investigation, the Ministry of Internal Affairs, the National Police, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine or a body or institution. Execution of sentences, pre-trial detention center. The security of a person taken under protection if he or she is held in a penitentiary institution or pre-trial detention center shall be ensured by the relevant unit of such institution or pre-trial detention center, regardless of the body in which the criminal proceedings are conducted. It is proposed

to create a separate unit that will have operational autonomy and will not participate in the preparation of the case or its investigation and will be engaged in the implementation of security measures for persons involved in criminal proceedings.

Key words: security measures of criminal proceedings, convict, mortgagor, person who performs a special task to disclose the criminal activities of an organized group or criminal organization, criminal proceedings, the right to security.

На конституційному рівні закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина, зокрема зазначено, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Забезпечення прав, свобод людини та громадянина покладено на державу, від імені якої виступають уповноважені органи державної влади та місцевого самоврядування. Питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні розглядається через призму дотримання засад кримінального провадження, зокрема таких як повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності тощо. В Україні із введенням воєнного стану відповідно до указів Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року та «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 14 березня 2022 року [2, 3] це питання набуває особливої актуальності, особливо у випадках розслідування військових злочинів та злочинів проти основ національної безпеки та територіальної цілісності держави [4]. Також варто зауважити, що основним і базовим нормативно-правовим актом, який регулює питання безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні є закон України ще 1993 року, який дещо змінено, проте не все враховано, що стосується сьогодення [5].

Дослідження цієї проблеми в Україні на монографічному та дисертаційному рівнях започаткували В.С. Зеленецький та М.В. Куркін. Окремі аспекти забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, розглядали українські та зарубіжні вчені: А.Н. Ахпанов, В.П. Бахін, В.І. Бояров, Л.В. Брусніцин, В.К. Весельський, В.І. Галаган, Н.Г. Габлей, О.В. Гогусь, О. О. Гриньків, Г. О. Душейко, Н.С. Карпов, Є.Є. Кондратьєв, А.О. Ляш, В.Т. Маляренко, Орлеан А.В., Н.В. Пилипенко, К.О. Ромодановський, А.А. Тимошенко, В.М. Тертишник, Л.М. Шестопалова, Т. В. Шимко, А.А. Юнусов та ін. Проте в працях провідних науковців висвітлено в основному поняття забезпечення безпеки, підстави застосування, види, зміни та скасування заходів забезпечення безпеки, процесуальний порядок обрання, суб'єкти, до яких застосовуються дані заходи, але не приділено уваги застосування заходів безпеки в особливих умовах.

Метою статті є з'ясування змісту інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, через призму змін та введення воєнного стану, а також формулювання важливих пропозицій до кримінально-процесуального законодавства.

Перш, ніж перейти до ґрунтовного аналізу норм, що регулюють питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, зупинимось на визначенні «заходи безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні». Як правило, вчені називають осіб, до котрих застосовуються дані заходи по-різному. Так, В.М. Тертишник зазначає, що забезпечення безпеки учасників кримінального процесу – це здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі та гідності цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя [6, с. 226]. В даному визначенні йдеться про безпеку учасників кримінального процесу.

Аналогічно В.С. Зеленецький та М.В. Куркін під забезпеченням безпеки суб'єктів кримінального процесу розуміють вжиття компетентними правоохоронними органами, з метою створення необхідних умов їх належного функціонування, сукупності спеціальних заходів, реалізація яких призвела, а отже, забезпечила усунення загрози, що існувала раніше, а також запобігла можливості завдання шкоди об'єктам, конкретним особам або іншим цінностям, які охороняються державою в установленому законом порядку [7, с. 38]. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» закріплює, що забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень, – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя (далі – Закон) [5]. Як бачимо, йдеться про осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Проте, термін кримінальне судочинство є вужчим, ніж кримінальне провадження, оскільки означає врегульовану кримінально-процесуальними нормами діяльність суду з відправлення правосуддя у кримінальних справах. Відповідно до п. 10 ст.3 КПК України кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність [8]. Закон ж поширює свою дію не тільки на судовий розгляд, а повністю на кримінальне провадження, що випливає з ряду його статей, зокрема, ч. 2 ст.3 Закону вказую, що рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, дізнавачем, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, зазначені у статті 2 цього Закону, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню кримінальних правопорушень [5]. В зв'язку з цим вважаємо за необхідне вживати термін «кримінальне провадження», а не «кримінальне судочинство», коли говоримо про заходи забезпечення безпеки осіб і відповідно пропонуємо внести зміни в чинні нормативно-правові акти, що регулюють питання безпеки осіб, зазначивши «заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні».

Неодноразово робились і спроби науковцями щодо розширення кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки. Такий перелік закріплений ст.2 Закону. Так, погоджуємось з думкою Н.Г. Габлей, яка вважає, що варто внести зміни в ст. 2 Закону доповнивши пункт «в» таким суб'єктом як засуджений, оскільки статусу засудженого особа набуває з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком, проте засудженому, членам його сім'ї та близьким родичам, незважаючи на те, що судове провадження вже як таке відбулося, може загрожувати реальна небезпека, наприклад, у випадку, коли даний засуджений володіє інформацією про співучасників злочину і такі особи не були виявлені під час кримінального провадження; або коли засуджений є свідком по іншому кримінальному провадженню, який володіє важливою інформацією про обставини, що підлягають доказуванню; або існує реальна загроза знищення майна чи житла засудженого у зв'язку з невдоволеністю потерпілих призначеним йому покаранням [9, с. 97]. В.В. Котова до осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні і до яких може бути застосовано заходи забезпечення безпеки, пропонує також віднести особу, яка виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації [10, с. 185].

На нашу думку, до кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні слід також включити заставодавця, включивши пункт д)² до ст. 2 Закону, оскільки така загроза може бути. Відповідно до ч.2 ст. 182 КПК України застава може бути внесена як самим підозрюваним, обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставодавцем). На практиці можуть бути факти змусити заставодавця неналежним чином виконувати обов'язки шляхом погрози. Адже, ч. 8 ст. 182 КПК України зазначає, що у разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки, або якщо порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається в дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору. Заставодавець є учасником кримінального провадження згідно норм КПК України, тому не варто ігнорувати його включення до кола осіб, які мають право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні.

Здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпеку осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні провадження знаходяться у провадженні Бюро економічної безпеки України або суду, забезпечує за їх рішенням відповідно орган служби безпеки, Державного бюро розслідувань, орган внутрішніх справ, орган Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України або орган чи установа виконання покарань, слідчий ізолятор. Безпеку особи, взятої під захист, якщо її тримають в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі, забезпечує відповідний підрозділ такої установи чи слідчого ізолятора незалежно від того, у провадженні якого органу знаходиться кримінальне провадження [8]. Гарантією здійснення цих заходів можна вважати ст.380 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист [4].

Погоджуємось з думкою Т. Семківа, що перелічені підрозділи по забезпеченню безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні, знаходяться у структурі слідчих чи оперативних підрозділів і відповідно до КПК України фактично є стороною обвинувачення та не завжди наділені необхідною автономією [11, с. 125], як цього вимагає з п. 28 Рекомендації № Rec (2005) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям [12]. Виходячи з цього вважається обдуманим створити конкретний підрозділ, який б займався виконанням заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Висновки. Отже, аналізуючи питання забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, ми дійшли висновку, що вони потребують законодавчого доопрацювання. Вважаємо за необхідне внести ясність у термінологічне розуміння, вказавши поняття «заходи забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні». Удосконаленню потребує і перелік осіб, до яких можна застосувати заходи забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні, а саме доповнити такими суб'єктами як засуджений, заставодавець та особа, яка виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Слід також створити окремий підрозділ, який матиме оперативну автономію і не братиме участі в підготовці справи чи її розслідуванні та займатиметься виконанням заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.04.2022).
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 210 2-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 08.04.2022).
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 березня 2022 року № 133/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (дата звернення: 08.04.2022).
4. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n522> (дата звернення: 08.04.2022).
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782- XII // *Верховна Рада України* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення: 08.04.2022).
6. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу. К. : А.С.К., 2002. 1056 с.
7. Зеленецький В., Куркін М. Основні положення вчення про забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. –№ 4 (34). С. 37 – 42.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.04.2022).
9. Габлей Н.Г. Порядок застосування заходів забезпечення безпеки до засудженого в кримінальному судочинстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3 (12). С. 96-98.
10. Котова В.В. Загальні правила застосування заходів забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання. *Правовий часопис Донбасу*. № 1 (70). 2020. С. 184-191.
11. Семків Т. Удосконалення забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 3. 2017. С. 119-129.
12. Рекомендація № Rec (2005) 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям. URL: [http://scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B)